

tása után az Ottomán Múzeum görög feliratos emlékeinek lemásolásával és kiegészítésével próbálkozott.

Luttor Ferenc Konstantinápoly topográfiájával, keresztény régészeti emlékeivel, majd pedig a „bizánci kérdés” keletkezésével, alkotó elemeivel és a nyugatra gyakorolt hatásával foglalkozott. Kós Károly építéssel együtt sorra járta a bizánci eredetű templomokat, hogy építészeti és művészettörténeti szempontok figyelembevételével típusfejlődésüket és keletkezési idejüket minél pontosabban meghatározza. Különös figyelmet fordított az egykori Pantokrator monostorra, a mai Zeyrek dzsámira, amely magyar vonatkozása miatt is jelentős kutatási téma. A dzsámi Szent László királyunk leányának, Iréne császárnőnek alapítása, amely egyben temetkezési helye is lett. Igen figyelemreméltó megállapításokra jutott, amikor a Hagia Sophiát mint a keresztény egyház egykori berendezkedését kutatta. Fontos feladatának tekintette a Chora-templom mozaikjainak ikonográfiai és művészettörténeti vizsgálatát.

Kós Károly arra törekedett elsősorban, hogy az európai művészettörténeti irodalomban fel nem dolgozott oszmán-török művészet történetével és lényegével megismerkedjék. Az irodalmi tájékozódást nyomon követő helyszíni szemléket három csoportba osztva végezte el: az első csoportot a bizánci és török templomok, a másodikat a temetők és türbék világa, a harmadikat konstantinápoly világi építkezései alkották. Olyan építészettörténeti kiadást készített elő, amely nyomon követi a város fejlődését, múltját és jövőjét. A tanulmányhoz valamennyi leégett városrész újjáépítési vázlatát is megtervezte. Kós Károly, mint a nemzeti formák értője és lelkes rajongója, a tervezéseket a sajátos helyi és nemzeti hagyományok formakincsének figyelembevételével és felhasználásával készítette el. Elképzelése szerint így, a tervek felhasználásával nem válna Konstantinápoly szabályos, hatalmas háztömbökből álló európai várossá, melyet a háború előtt ott működő francia építészek terveztek.

A tudományos munkálkodás lehetőségeinek egyik legfontosabb alapfeltétele a rendszeresen fejlesztett és céltudatosan kiépített könyvtár volt. Az intézet könyvtára megalkulása után néhány hónappal már 159 kötetet és öt folyóirat rendszeres

járatását tarthatta nyilván. Talán ez a kötettség nem tűnik elegendőnek, de ha hozzászámítjuk a háborús viszonyokat és a speciális igényeket, akkor kellőképpen értékelhető a könyvtár állománya. Különleges ritkaságokkal is büszkélkedhetek: a Corpus scriptorum Byzantinummal, A. D. Mordtmann: Esquisses topographiques de Constantinople-jával, és Ibn Batutah 14. századi arab író becses útleírásával. A könyvtár fejlesztésénél különös súlyt fektettek arra, hogy a Konstantinápoly történetére, emlékeire, valamint Kis-Ázsiára vonatkozó irodalmi emlékeket hiánytalanul beszerezzék. A fejlesztő munkának meg is lett az eredménye. Egy év múlva a könyvtár már 1000 kötettel gyarapodott, valamint magának vallhatott egy igen jelentős fénykép- és diaporitív-gyűjteményt is.

Az elvégzésre váró munka nemcsak a tárgyi feltételeket, de az ahhoz szükséges szellemi tudás szintjét is magasra emelte. Az intézeti tagoktól elvárták, hogy képzett, iskolázott szakemberek legyenek. Legalább két nyugati nyelvet kellett ismerniük (legfontosabb a francia és a német volt), míg azoknak, akik a magyar-török történeti kapcsolatokkal, vagy az iszlám-török művészettörténettel foglalkoztak, tudniuk kellett törökül is. Hekler Antal ennek érdekében javasolta, hogy hozzanak létre Budapesten olyan központot, ahol a tudományos munkához szükséges alapvető feltételeket az arra érdemek megszerzésükre lehet elérni. Ezt az elképzelést a Történeti Társulat 1918-as közgyűlésén tartott elnöki megnyitójában ki is fejtette.

Kiszélesedett a munkaprogram is. A történettudományok terén oklevelek felkutatásán és kiadásán kívül egyéb fontos feladatokat is megjelöltek. Tervbe vették a török-magyar történetre vonatkozó anyaggyűjtés munkájának kiszélesítését. Szerették volna elérni, hogy az intézet könyvtárában hozzáférhető legyen a magyar történelem szempontjából is kulcsfontosságú török történetírók munkáinak teljes sorozata.

Különleges szerep várt az intézet iszlám-török művészettörténettel foglalkozó kutatóira. Hiszen az ökori, bizánci és olasz művészettörténet írott forrásai rendszeres kritikai feldolgozásokban álltak már akkor a kutatók rendelkezésére, de az iszlám-török művészettörténet írott forrásainak bemutatása és összefoglaló

kritikai kiadása még a jövő feladata volt. Ezek a források kiaknázatlanok. Csak a török nyelv ismeretének hiánya magyarázhatja a tudományos feldolgozás hiányát. Emiatt maradhatott mind ez ideig ismeretlen például a török építkezések Hadikat el Dzsevámi nagy fontosságú okmánytára, vagy Habib a miniatúrafestés története szempontjából elsőrendűen fontos „Hatt ve hattatan” című műve.

A török építészet és építészek megismertetésére és bemutatására is jogot formált az intézet. Felhívta a figyelmet Szinánra, arra a lángelméjű építészre, kit munkássága miatt Michelangelóval állítottak párhuzamba. A török szakirodalomban csupán egyetlen kis füzet jelent meg róla, kortársa és barátja, a költő Musztafa Száli írta: „Emlékirat az öreg Szinán építőmester építkezéseiről” címen. (Tezkeret-ül bünjân-i kodzsa mi'imâr Szinân.) Magyarul Kós Károly mutatta be „Öreg Szinán építőmester” című írásában. (Kodzsa mi'imâr Szinân.) „Az emberi világ egyik legnagyobb építész zsenije volt, és akiről csak egyetlen füzetnyi könyvecske emlékezik meg, de akinek emléke ma is élő valóság páratlan alkotásaiban és az ő népe szívében” — írta tanulmányában.

Nyilvánosságra akarták hozni azoknak az ismeretlen, 16. századi török építészeknek a rajzait is, melyeket a Császári Könyvtár őrzött. Sevket bej értesülése szerint.

A török iparművészet kincseiből a szeldzsuk-perzsa fayance-ékszítőművészet fejlődésének főbb vonásaira kívántak rámutatni, és színes táblákkal kísért publikációban bemutatni. A tudományos kutatómunka elképzelései között szerepelt az iszlám-perzsa miniatúrafestészet, a korán-illusztrációk, a pompás könyvkötési táblák és a pusztulásnak kitett síremlékek ornamentális motívumainak gyűjtése, majd művészettörténeti feldolgozása.

Kós Károly, az intézet építésze és egyben legmozgékonyabb tagja, a nagy bazárban való jártában-keltében, a vénséges Bajezid-dzsámi közelében fedezte fel Ali Rizának a könyvesboltját, akivel szoros baráti kapcsolatot épített ki. Gyönyörködve bámulta boltjában a sok régi török könyvet: a gyönyörűséges Koránt, a csudás Sahnamét, a csagatáj-török

(Folytatás 8. oldalon!)

— Bábur-namét, Neváji Ferhád ve Sírínjét, Naszr-ed-din hodza tréfás történeteinek lapjait és Köröglü verses történetét. Beszélgetéseik folyamán ámulva hallgatta a kereskedő történetét Ibrahim müteferrikáról, aki kolozsvári református teológusból a törökök „rabszolgája”, udvari hivatalnok, majd II. Rákóczi Ferenc fejedelem titkára és tolmácsa lett, mielőtt megalapította volna az első török nyomdát. Az Oszmán Történeti Intézet Ibrahim müteferrikáról szóló tanulmányát Kós fordította le és tette hozzáférhetővé a köz számára.

Rövid, egyestendős fennállása után az intézet nemcsak előadásai révén, de publikációival is bevonult a nemzetközi tudományos élet műhelyei közé. Közleményeiknek négy füzetét hagyta el az intézet officináját 1917-ben dr. Glück Henrik: „Török művészet”, Hekler Antal: „Istenezmény és portait a görök művészetben” és Prof. J. H. Mardtmann: „Adalék Buda 1526-iki elfoglalásához” című dolgozata jelent meg. 1918-ban látott napvilágot Kós Károly: „Sztambul, várostörténet és architektúra” című dolgozata a város térképével. A szerző az újdonság erejével ható keleti kultúrában próbált új hitet és eszményeket keresni. Kissé elfogultan jelentette ki könyvében: „Sztambul a világ egyik legszebb városa, és két hatalmas kultúra örököse és őrizője.” Az intézet igazgatója a nagy érdeklődés és helyi jelentősége miatt a mű török nyelvű kiadását is tervbe vehette.

A Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet fennállásának rövid négy esztendeje alatt kitűzött feladatait és elképzeléseit nem tudta maradéktalanul teljesíteni. Mégis hathatósan és eredményesen segített elő a magyar és a török nép szellemi műveltségének jobb megismerését. Az intézet jelentőségéről a korabeli sajtó így fogalmazott: „Az első olyan tudományos alapítás, mely e nagy háborúban együtt ömlött magyar és török vér termőtalajából a békés emberiség számára megmarad.”

Sztambul, Konstantinápoly Kós Károly általi meghatározása ma is helytálló: „Élő, gyönyörű test ez a város, melynek lelke nekünk ma még titok.”

Sas Péter

„Talajtermékenység és tápanyagutánpótlás” — International Scientific Centre of Fertilizers (CIEC) szimpózium Kuşadasiban

Beszélgetés Németh Tamás professzorral, a CIEC ügyvezető főtthkárával

Jelentős tudományos eseménynek adott otthont 1995. szeptember 25. és 30. között Kuşadası városa. Itt rendezték meg az idén a CIEC 9. Szimpóziumát.

Az 1933-ban alapított világszervezet, amelynek célja a talajnak, a talaj termékenységének, a tápanyagellátásnak a tanulmányozása, és e körülmények tudományos, alkalmazott kutatási és szaktanácsadási szintjének művelése. A szervezet működésének hat évtizede alatt szakadatlanul fejlődött. Míg korábban főleg európai kutatók vettek részt munkájában, újabban jellemző a fejlődő országok fokozottabb együttműködése. Törökország a CIEC egyik legaktívabb tagja, nem véletlen, hogy ebben az évben itt rendeztek szimpóziumot, amely sorrendben a kilencedik volt a CIEC története során. Mint ismeretes, a hatodiknak annak idején Magyarország volt a rendezője. Hogy miért is esett a szervezet választása Törökországra, annak több oka is van:

— Törökország ma egyike a világ azon kevés országának, ahol a mezőgazdaság fejlesztése kiemelt kormányzati program, komoly gazdasági alapok bevonásával.

— A tápanyagvisszapótlás mérhető módon fejlődik; a műtrágya-felhasználás évek óta növekszik.

— A török mezőgazdasági kutatás és gyakorlat kimagasló eredményeket ért el az erózióval kapcsolatos vizsgálatokban, mely problémakör ma a tápanyagkutatások sorában igen jelentős.

— Törökországban — az intenzív fejlesztés következtében — számos környezetvédelmi tapasztalat halmozódott fel, amely a többi ország számára is hasznos lehet.

A szimpózium szervezését két török egyetem koordinálta: a tokati Gaziosmanpaşa Üniuersitési és a sókeaydin-i Adnan Menderes Üniuersitési. Név szerint is szükséges kiemelni a szervezésben közreműködő két török professzort: dr. Abdülresit Brohit és dr. Akgün Aydenizt.

A magyar kutatást a szimpóziumon több mint tíz résztvevő képvisel-

te. Tagja volt a szakmai delegációnak Németh Tamás professzor, a CIEC ügyvezető főtthkára, az MTA Talajtani és Agrokémiai Kutatóintézetének tudományos igazgató-helyettese is.

— *Hogyan lett Ön a CIEC főtthkára?*

Magyarország a CIEC-nek a megalakulása óta tagja. Több nemzetközi szaktekintélyű magyar tudós viselt már különféle tisztségeket a szervezetben. Talán elegendő megemlíteni a nagy elődök közül Láng István és Szabolcs István professzorokat. A szervezet az elmúlt évtizedben aktív, menedzser szemléletű szakemberek bevonásával megfiatalította a tisztségviselőit. Megtiszteltetésnek vettem, hogy 1992-ben megválasztottak erre a posztra.

— *Mi az Ön szakterülete?*

Kulcsszavakban összefoglalva: a talajtermékenység, a környezetvédelmi kérdések, az elemforgalom a talaj-növény rendszerekben, különös tekintettel a nitrogén szerepére.

— *Hogyan látja Ön a mezőgazdaság, ezen belül is a tápanyaggyártózkodás kelet-európai recesszióját?*

Magyarország, csakúgy mint Kelet-Európa, társadalmi-gazdasági válságot él át. Ennek számos ismert oka van, közülük kettőt emelek ki: a piac helyzetét és a tulajdonváltásokat. A tápanyag-visszapótlás tragikus mértékben lecsökkent. Lényegében a mai gazdálkodás a múlt tápanyagtökéjét fosztogatja. Mára viszont a legtöbb helyen már kimerültek a talaj tártalékai. A tápanyagellátás, az agrokémia intézményei ugyan sérültek az átalakulás során, de még megvannak. Tévékenységüket, szerepüket újra kell élesíteni. A mezőgazdaság jövőbeli koncepcióját ma csak az alkalmazkodóképesség, a fenntarthatóság alapján lehet tervezni. Egy fenntartható rendszer lényege az összhang, és ennek egyik lényegi eleme a tápanyag. Bízom a tápanyag-visszapótlás kérdéseinek rendeződésében; Törökország e tekintetben is jó példákat adhat.

Jolánkai Márton

Keletkutatás 1994 tavasz-ősz

A Kőrösi Csoma Társaság folyóiratának tavalyi két száma nem bővelkedett ugyan török tárgyú írásokban, mégis érdemes felhívni rájuk Társaságunk tagságának figyelmét. A tavaszi füzetben Sipos János „Török és magyar siratók” címen összegezte a kérdéskört illető kutatásait, több kottapéldával is illusztrálva mondanódóját. B. Szabó János az erdélyi fejedelmi jelvények török hátteréről gyűjtött össze eddig ismeretlen adatokat. Mándoky Kongur István: „A kun nyelv magyarországi emlékei” című könyvét Kakuk Zsuzsa; Fekete Lajos, „A hódoltság török levéltári forrásai nyomában” című reprint tanulmánykötetét Ivanics Mária; a Németországban kiadott Matuz József emlékkönyvet pedig Dávid Géza ismertette. Gerelyes Ibolya a Magyar Nemzeti Múzeum oszmán-török emlékeit bemutatni kívánó sorozatában elsőként a fegyvertár néhány kiemelkedő darabját elemezte. A 65 éves korában Freiburgban elhunyt budapesti születésű Matuz Józsefről, aki több könyvét szentelte Nagy Szulejmán korának, Ivanics Mária írt búcsúztatót.

Az őszi számban Naciye Güngörmüş „Az összetett ige a mai török nyelvben” című tanulmánya hasznosan foglalja össze a jelzett témát. Sahin-Tóth Péter egy izgalmas francia könyvet recenzált részletesen, amely „Allah keresztényei”-ről szól, nevezetesen olyan emberekről, akik átmenetileg áttértek az iszlámra, majd valahogyan visszakeveredve Európába, az inkvizíciós bíróságok előtt mondták el élettörténetüket. Ugyanő számolt be a Tours-ban rendezett „Keresztények és muszlimok a reneszánsz idején” konferenciáról, amelyen rajta kívül Ágoston Gábor képviselte hazánkat. Dávid Géza a „Kincsek a Topkapu Szerájából. Nagy Szulejmán és kora” kiállítást ismertette.

Dr. D. G.

A Török Rádió magyar nyelvű adása

A Török Rádió külföldi adásainak története 1938-ra nyúlik vissza. A próbaadások már az előző években elkezdődtek, az első adás szomorú aktualitását azonban Atatürk halála szolgáltatta. Az első adások angol, francia és német nyelven folytak és elsősorban híreket közvetítettek. 1940-től félórás reggeli és esti adásokkal bővült a program, valamint beindult a külföldön élő törökök számára sugárzott adás is. Ma a Törökország Hangja Rádió a törökön kívül 15 idegennyelven a világ minden tája felé sugárzott adásainak összideje 20 és fél óra, a különböző területekre irányuló török nyelvű adások adásideje összesen 29 óra.

A Török Rádió „Törökország Hangja” nemzetközi adójának magyar nyelvű adása minden nap magyar idő szerint 17³⁰ órakor hallgatható a 6090 kHz-es frekvencián, az 50.17 méteres rövidhullámú adón.

A magyar adás munkatársai: Müslühittin Karakut, Aynur Demirtaş és Sevin Fidegül.

Az adás levélcíme: Türkiye'nin Sesi Radyosu Macarca Yayını P.K. 333 06443 Yenisehir/ANKARA

Ivanics Mária: a Krími Kánság a tizenöt éves háborúban

Budapest, 1994. (Kőrösi Csoma Kiskönyvtár
22. Szerk. Ecsedy Ildikó) 235 oldal.

A tizenöt éves vagy „hosszú” háború a magyar történelem egyik legviharosabb időszaka, melynek mértékadó kiértékelése máig várat magára. A nagy vonalakban régóta jól ismert katonai események mellett több aspektus tisztázatlan még, így például a Krími Kánság szerepe a harcok során. Azon a közhelyen túl, hogy a „kutyafejű tatárok” halomra ölték a lakosságot, e könyv megjelenéséig alig tudtunk valamit a Porta ezen vazallusának részvételéről, a kán által mozgósított haderő nagyságáról, ellátásának megszervezéséről. Ivanics Mária elsősorban Bécsben gyűjtött a kérdéskört megvilágító anyagot, melyet szerencsésen egészített ki törökországi levéltári dokumentumokkal. A szűkebben vett témán kívül ügyes áttekintést adott a kánság korábbi történetéről is mintegy 50 oldalon át mutatva be ezt a nomád államot Európa peremén. Ennek alfejezetei kitérnek a Giráj-dinasztiára, az oszmán befolyás megjelenésére, a török-tatár együttműködés kezdeteire, a kánság államszervezetére, a kán jövedelmeire, haderejére, annak mozgósítására és útvonalaira.

A következő két fejezet a konkrét eseményeket tárja elénk. „A tatárok az oszmán terjeszkedés szolgálatában” című Gázi Giráj meghívásával kezdődik, majd seregének Magyarországra vezető útját taglalja, végül annak Győr ostromában való szerepét mutatja be. A másik fejezet „Kísérlet a vazallusi függés lazítására” címet visel s az alábbi, sok-sok újdonságot tartalmazó alfejezetekre oszlik: a krími kán szerepe Moldva és Havasalföld semlegesítésében; a mezőkeresztési csata és következményei; trónviszály a Krími Kánságban; az erdélyi-tatár szövetség terve; Gázi Giráj követi a császárnál; az 1599. évi őszi békétárgyalások; a tatár diplomácia eredményei.

Ezen a ponton a kronológiai tárgyalást újra tematikus megközelítés váltja fel, midőn „A tatárok helye és feladata a török hadseregben” kérdéskör kerül terítékre. Figyelemre méltó fejtegetések sorát találjuk itt a tatár portyák gazdasági hátteréről, teleléseik megoldásáról és táboruk kinevezéséről, a tatár katonák végvárakban való alkalmazásáról és magyarországi számukról, végül a népességszám alakulásában játszott szerepéről is. A munkát záró rövid összegzés után számos, a jobb eligazodást segítő melléklet következik.

Mint ahogy e feltétlenül elolvasandó könyvet igen alacsony példányszámban adta közre az Akadémiai Kiadó, félő, hogy már most sem lesz könnyű megszerezni.

Dr. -d -a

Az isztambuli „Süleymaniye Könyvtár”

Isztambuli barangolásaink során érdemes felkeresni és megtekinteni a Nagy Szulejmán szultán által emeltetett Süleymaniye dzsámit és a hozzátartozó impozáns épületegyüttest, amelyet a szultán felkérésére Mimar Sinán, a kiváló építész tervezett s melynek kivitelezési munkálatait is vezette 1550-1557 között. Az egyedülálló építményt medreszék, az egykori főiskola, illetve a közkonyha épülete, Korán- és elemi iskola, kórház, orvosi iskola, karavánszeráj (mely utóbb hosszú évekig a Török és Iszlám Régiségek Múzeumaként szolgált), könyvtár és olvasóterem, fürdő és díszkút egészíti ki, közöttük ápolt virágoskertekkel, utakkal.

A csodálatra méltó épületkomplexum jellegzetes tömbje egy dombon áll, közel az Aranyszarv-öbölhöz, az öblöt átívelő Galata-hídról ma is felejtetetlen látványt nyújtva a szemlélőnek, főként naplementekor, vagy a Pera-negyedben őrt álló, komor Galatatorony kilátójáról.

A korabeli négy medreszéből kettőben, valamint a volt elemi iskolában és az egykori főiskola épületében helyezték el a nagyértékű, páratlanul gazdag Süleymaniye Könyvtár gyűjteményeit és restaurálóműhelyét.

A könyvtárban található az iszlám kalligráfia- és miniatúraművészet, ezen belül főleg a török kéziratos munkák egyedülálló tárháza, melyet Isztambul több, kisebb-nagyobb könyvtárából gyűjtöttek egy fedél alá. Ezen kívül lazább függésben több könyvtár tartozik még a Süleymaniéhoz.

Az egyes gyűjtemények értékes, a törökök

korai történelmére vonatkozó kéziratokat, litográfiákat, nyomtatott könyveket tartalmaznak. Az iparművészet csodálatosan szép borítófedeleivel díszítették a különféle tudományos (matematikai, asztronómiai, földrajzi, történelmi stb.), szépirodalmi és bibliográfiai műveket.

Az állomány több mint százezer kötet könyvet és huszonötezer kéziratos kötetet tartalmaz, míg a társintézményekben, mint a híres Köprülü Fazıl Ahmet paşa (17. század), az Atif Musztafa efendi (18. század), a Nuruosmaniye (18. század), a Ko-

ca Ragıp Mehmet paşa (18. század) és a Hacı Selimağa könyvtárban régi okiratok is szép számmal akadnak.

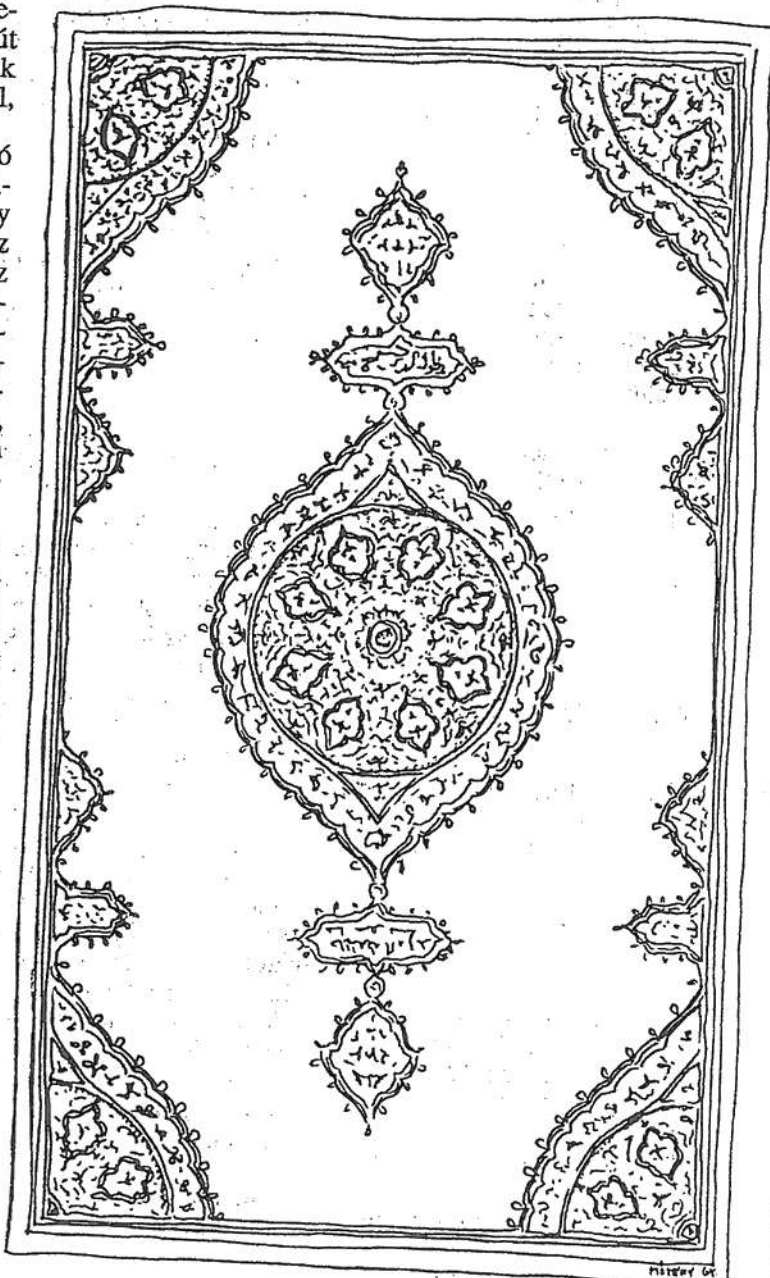
A felbecsülhetetlen értékű, kéziratos Korán-gyűjteményt neves kalligráfus-művészek készítették, mint Jakuti Muszta'szimi, Hamdullah Dervis sejk, Muhammad bin Musztafa, Dervis Haszan bin Iljász, Behrám bin Abdullah, Sekerzáde, Hafiz Oszmán és mások. Rajtuk kívül olyan híres szerzők sajátkezűleg írt műveit is megtalálhatjuk, mint El-Muszannifeh, El-Taftazáni, Molla Hüsrev, El-Halebi és társaik. A ké-

iratos munkákat főként kúfi, neszhi, szulusz és taalik írástípusban írták pergamenre, majd értékes selyem-, bőr-, bársony-borítású, dobonyomással, féldrágakövekkel, aranyozással díszített, művészi kötéssel látták el és ajándékozták a szultánoknak, magasrangú vallási és állami tisztviselőknek.

A könyvborítókön a legkorábbi iszlám művészeti stílusokat képviselő díszítőművészetet követhetjük nyomon egészen a 19. századig.

A Süleymaniye Könyvtár értékes műveivel fontos és egyben páratlan kutatóhely azoknak a tudósoknak és szakértőknek, akik az egykori szultánok és családtagjaik, vallási vezetők és állami tisztviselők által a különböző könyvtáraknak adományozott műveket kívánják tanulmányozni.

✎ Mátéfy Györkné

Ábra: Nevşehirli Damat Ibrahim paşa könyvtárából származó mű borítófedelenek rajza (17-18. század).

Elhunyt Aziz Nesin, a híres török humorista író

Élete során Nesin több, mint 100 könyvet írt. Törökök generációi nőttek fel könyvein, melyek a társadalmi szatíra és a nyelvi lelemény ötvözetei voltak.

Aziz Nesin, a híres író és humorista, számos hazai és külföldi kitüntetés birtokosa ez év július 6-án elhunyt az Izmir melletti Çeşme-ben. Nesin 1915-ben született Isztambulban. Pályáját mint újságíró kezdte. Szatírákat írt a „Yedigün”, a „Karağöz” és a „Tan” magazinokba, valamint számos napilapba. Nesin emellett szerkesztője volt a „Markopaşa” című vicclapnak is. Munkatársa volt továbbá az „Akbaba” és a „Dolmuş” hetilapoknak, valamint a „Yeni Gazete”, az „Akşam”, a „Tanin” és a „Günaydın” napilapoknak. Nesin alapította meg a „Düşün”-t, amely a „Zübük” vicclap kiadóvállalata volt. Ugyancsak maga adta ki önéletrajzi írásának, a „Böyle Gelmiş böyle Gitmez”-nek első részét 1968-ban. Néhány a szerző legismertebb műveiből: „A pótkatrész”, a „Hamdi az elefánt”, a „Holdkóros a tetőn”, a „Döglött számár” és a „Csodálatosak a mai gyerekek”.

Nesin munkássága révén több külföldi elismerésben részesült. Két alkalommal, 1956-ban és 1957-ben elnyerte Olaszországban az Arany Palma díjat, Bulgáriában pedig az Arany sündisznó és a Hitar Petár díjat. Megkapta a hajdanvolt Szovjetunióban a Krokogyil díjat is. Az Afrikai és Ázsiai Írók Szövetsége a Lótusz Irodalmi Díjat adományozta Nesinnek. Törökországban elnyerte a Török Nyelvtudományi Intézet Színházi Díját, valamint regényeiért és színdarabjaiért megkapta a Karacan és a Madaralı kitüntetéseket. Könyveit rengeteg nyelvre lefordították; a finnől a bulgárig, az azeritől a héberig.

1972-ben Nesin az Isztambul Melletti Çatalca-ban létrehozta az otthontalan árva gyerekek tanítását biztosító Nesin Alapítványt. Az ala-

pítvány összes működési költségét saját könyveinek eladásából fedezte. A legutóbbi időben pedig megválasztották a Török Írószövetség elnökévé.

Nesin, amilyen ellentmondásos személyiség volt életében, halálában is az maradt. Sem egyházi temetésre, sem a sajtó méltatására nem tartott igényt.

Eredeti neve Mehmet Nusret volt. A „Nesin” írói álnevet, amelynek török jelentése „Hát te mi vagy?” csak a későbbiekben vette fel. Könyveinek olvasása nem kötődött korosztályokhoz; aki amintcsak megtanult olvasni, Nesint olvasott. Nem volt könnyű eligazodni rajta. Gyilkos humora volt és csípős íróniája nem kímélt sem barátot, sem ellenséget, sem értelmiségit, sem kétkézi munkást, se férfit, se nőt. Így írt az újságok „ígérgetési háborújáról”: „Ti aszerint veszitek az újságokat, melyik ígérget szebben nektek” mondotta egy előadásában. „Nektek nem demokrácia, hanem papír kell csak.”

Élete során Nesin több, mint 100 könyvet írt. Törökök generációi nőttek fel könyvein, melyek a társadalmi szatíra és a nyelvi lelemény ötvözetei voltak. „Becsületgáz” című művében megkérdőjelezi mit is jelent a becsület a török társadalom számára. Az „Édes Betűs” című munkájában kifigurázza a társadalmat, amely előbb piedesztálra állít, majd bukásra kárhoztat egy árva leányt.

Az „Egy utazó viszontagságai”-ban a holdraszállás relatív egyszerűségének kontrasztjaként szemléletesen érzékelteti egy túristanő bonyóldalmait az isztambuli közlekedési dugóban.

Nesint úgy tartják számon, mint szatirikus író, aki általános képet

fest a török társadalomról, mindennapi emberekről mintázott felejthetetlen szimbólumainak alkalmazásával. Írásaiban a török mindennapok életének eseményeit jegyezte fel, és ebből fejtette ki humoros stílusát, amely csak igen nehezen fordítható le idegen nyelvre. Számos története, melyek közül nem egyet meg is filmesítettek, igazolja kivételes helyzetfelismerő képességét, amellyel asszociációkat képes ébresztetni.

Nesin megfigyelő képessége a mindennapi eseményeket emlékezetes történetekké alakítja. Briliáns szatíráinak eredménye az, hogy ha egy török valamilyen nevetséges helyzetet lát, akkor azt „Aziz Nesin tollára méltó” esetként könyveli el.

„70 éves vagyok és nincs szándékomban meghalni.” Ezt maga Nesin írta „Helló hetven” című cikkében, 1985-ben.

Teljesen egyértelmű volt, hogy Nesin, aki valaha azzal dicsekedett, hogy ha könyveit egymás tetejére raknák, akkor az nálánál magasabb kupacot eredményezne, egyszerűen nem hagyhatta abba az írást.

80 éves korában Aziz Nesint csak az bosszantotta, hogy érezte milyen gyorsan halad az idő, holott sem ő, sem pedig hazája nem érte el ezideig azt, amit pedig el kellett volna érnie.

Mindazonáltal tudatában volt annak, hogy az íróknak is megvannak a maguk keretei: „Nem azért írunk, mert akárci is elvárja ezt tőlünk, hanem azért, mert olyan csökönyösek és szégyentelenségek vagyunk, hogy ezt megteesszük. Késztetéseink vannak és mi túllépünk ezeken. De én azért reménykedem. Az, hogy ma így állnak a dolgok, nem azt jelenti, hogy holnapra ne változnának meg.”

Tele volt tervekkel, és még halála előtt néhány órával is ezekről mesélt barátainak. Sok egyéb mellett szeretne volna kiadni önéletrajzi munkájának, a „Böyle Gelmiş Böyle Gitmez”-nek befejező részét, valamint néhány előkészületben lévő művét is. Még arról is beszélt, hogy szeretne egy úszómedencét építtetni a Nesin Alapítvány gyermekei részére.

(A nekrológ a Newspot, a Török Köztársaság idegennyelvű hivatalos lapja 1995. július 14-i számának szerkesztőségi jegyzetként jelent meg.)

Fordította: Jolánkai Márton

Macar asillı Türk tarihçisi ve arşivist Lajos Fekete'nin arşivciliğimizdeki yeri. Ankara, 1994. (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu. 20.) 221 oldal.

Az utóbbi években a Török Köztársaság Állami Levéltárának Főigazgatósága lendületes kiadói tevékenységbe kezdett. A szükséges anyagi feltételek biztosítása mellett ebben ismét Binark főigazgatónak is döntő szerepe van, aki a munkálatokat lakadatlan figyelemmel irányítja. Az eddig megjelent forráskiadványok közül ki kell emelnünk a Miniszterelnökségi Levéltárakban őrzött két első műhimme defteri hasonmásának publikálását (az első kötetnél teljes szövegátírás kíséretében, a másodikonál regesztákkal megelégedve), amelyek a szultáni tanácsban megtárgyalt ügyekkel kapcsolatos parancsok kivonatos változatát tartalmazzák, s így számos Magyarországot érintő bejegyzést is magukba foglalnak. Ugyancsak alapvető anyagot találunk az 1530-ból való anatóliai pénzügyi elszámolási naplók két kötetében. A legszélesebb érdeklődésre pedig a levéltár katalógusa tarthat számot, amely minden eddigienél részletesebb ugyan, de még mindig csak a főbb levéltári egységek kivonatolt ismeretét szorítkozik, tovább görgetve a korábbi pontatlanságokat.

A levéltárügy is komoly figyelmet kap az új kiadványok sorában. Külföldi szakmunkák fordítása mellett intézménytörténeti tanulmányok is készülnek. Ezek közé számítható a Fekete

Új könyvek

Lajosról összeállított kötet, amely kiváló oszmánistánk halálának 25. évfordulóján hagyta el a nyomdát. Bár a könyv címe („A magyar származású török történész és levéltáros, Fekete Lajos helye levéltárügyünkben”) számunkra kissé furcsán hangzik, hiszen az ELTE professzora, a Magyar Tudományos Akadémia tagja soha nem változtatta meg állampolgárságát és legfeljebb szlovák őseit emlegette idős korában, azért megbántódnunk nem kell, hiszen nem rossz szándékú tévesztésről van szó, s a munka szöveges részei tárgyilagosaak.

A főigazgatói bevezető után Fekete Lajos rövid életrajzát olvashatjuk, amely elsődlegesen tudományos tevékenységének és irodalmi munkásságának foglalata. Ezt Fekete eddig legteljesebb bibliográfiája követi (melynek mintegy felét e sorok írja bocsátotta a török kollegák rendelkezésére), könyvekre és tanulmányokra bontva. „A Fekete Lajosról szóló források” is több oldalt töltöttek meg, jóllehet csak török nyelvű munkákban tallóztak az összeállítás készítői.

A második fő részben Fekete nyomtatásban megjelent levéltárügyi írásai kapunk bő szemelvényeket, a megfelelő összekötő szöveggel. Szó esik itt a levéltár fő feladatairól, a megfelelő osztályozási szisztémáról, a le-

véltár épületének kinézéséről és felszereléséről, s a török levéltári anyag kiadásának módjáról.

Számunkra a legérdekesebb a harmadik rész, amely Fekete 1937-es isztambuli tartózkodásáról szól, midőn a török kormány felkérésére részt vett a levéltár rendezési munkálataiban s egyben levéltártani órákat tartott az Isztambuli Egyetemen. Eddig ismeretlen korabeli hivatalos iratok fakszimiléi tájékoztatnak a meghívás körülményeiről s a rábízott tennivalókról. Kiemelkedően fontos az a két jelentés, amelyeket levéltári tapasztalatairól és elképzeléseiről nyújtott be Saffet Arıkan kultuszminiszternek 1937. február 18-án, illetve április 4-én. De igencsak elgondolkodtatók azok az Ankarába küldött tudósítások is, amelyek egyetemi óráit véleményezik. Egyikük megjegyzi, hogy kicsi volt az érdeklődés a tanfolyam iránt, s azt is leszögezi, hogy az addig Isztambulban követett módon is célhoz lehet érni az iratok rendezésében, de azért elismeri, hogy Fekete nemzetközileg elfogadott utat ajánl helyette. A másik sokkal rosszindulatúbban áll a kérdéshez: a magyar szakértőt tudatlannak, a neki adott fizetést pénzkidobásnak minősíti. Ma már tudjuk: az idő Fekete Lajost igazolta, s a Miniszterelnökségi Levéltár végleges rendezését az általa javasolt proveniencia elv (az iratok eredeti kibocsátója szerinti osztályozás) alapján végezték el.

David Géza

Nyugat-anatóliai körút

A Tudományos Dolgozók Szakszervezete szervezésében 1995. november elején 12 napos törökországi utazásra kerül sor busszal, Jugoszlávián, Makedónián és Görögországon keresztül.

A törökországi útvonal: Çanakkale, Truva (Trója), Bergama (Pergamon), Selçuk, Kuşadası, Pamukkale, Afyon, Kütahya, Bursa, Isztambul, Tekirdağ (Rodostó), Edirne.

Az említett török városok nevezetességeinek megtekintése mellett kis ünnepség keretében a kirándulók koszorút helyez-

nek majd el Kütahyában, a Kossuth-, Tekirdağban pedig a II. Rákóczi Ferenc, illetve a Mikes Kelemen szobornál.

Hazatérés Bulgárián át Röske-Szeged határátkelőhelyek érintésével.

Részvételi díj 240 DM és 10 000 Ft busz- és egyéb (vízum) költség.

Az oda és visszaúton egy-egy éjszakát a buszon töltönek a kirándulók.

A Magyar-Török Baráti Társaság tagjai számára lehetőség van még a részvételre, korlátozott számban.

Jelentkezni lehet:

Szickné Tóth Kornéliánál, tel.: 156 63-73.

A TÖRÖK FÜZETEK ezen száma

a

GONCA

Termelő és Kereskedelmi, török sütőipari és török cukrászati termékeket előállító és forgalmazó Kft. (1143 Budapest, Gizella út 42-44.; tel./fax: (36) 1 25-13-294) támogatásával készült.

TÖRÖK FÜZETEK

A Magyar-Török Baráti Társaság időszaki lapja

Szerkesztőbizottság:

Dávid Géza, Puskás László, Szmiló Györgyi, F. Tóth Tibor

Felelős szerkesztő: F. Tóth Tibor

Tervezés, tipográfia: Takács István

Levélcím: Szmiló Györgyi 1361 Budapest, Pf. 6.

Fax: 117-94-53; 117-27-19

Terjeszti az MTBT a tagjai részére.

HU ISSN 1217-6141